

STRUCTURA ONTOLOGIC-COMUNIONALĂ A PERSOANEI

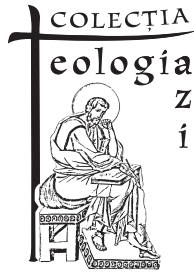
O analiză a surselor teologice și filosofice
ale părintelui Dumitru Stăniloae

CIPRIAN COSTIN APINTILIESEI. Asistent universitar asociat la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” a Universității din București (din 2023), profesor asociat la Centrul Ortodox de Studii și Cercetări „Dumitru Stăniloae” din Paris (din 2019), precum și membru asociat al Unității mixte de cercetare 7354 DRES (Droit, Religion, Entreprise et Société) din cadrul Universității din Strasbourg. De asemenea, începând cu anul 2021, ocupă funcția de secretar patriarhal în cadrul Cabinetului Patriarhal.

După absolvirea studiilor de licență la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul” din București, în anul 2012, și a programului de master *Doctrină și Cultură* din cadrul aceleiași facultăți, în anul 2014, el a urmat un program de master în Științe Religioase la Universitatea din Strasbourg (2015), unde a obținut titlul de Doctor în teologie în anul 2018. Intitulată „La structure ontologique-communionnelle de la personne: aux sources théologiques et philosophiques du père Dumitru Stăniloae”, teza a fost realizată sub îndrumarea profesorului Michel Deneken, rector al Universității din Strasbourg, și a profesorului Joseph Famerée de la Universitatea Catolică din Louvain (Belgia). Distinsă în anul 2019, de către Colegiul Doctoral al Universității din Strasbourg, cu *Prix de la Société des amis des universités de l'Académie de Strasbourg*, teza a fost publicată în anul 2020 de către Editura Peeters din Belgia și laureată în anul 2022 cu *Premiul „Dumitru Stăniloae”* al Academiei Române.

Exceptând teza sa de doctorat, Dl Ciprian Apintiliesei este autor al volumului *La Sophie divine ou les raisons-énergies incréées?* (Ed. Cerf, Paris, 2020) și coordonator al volumelor *Tendances et directions dans les recherches actuelles des théologiens orthodoxes roumains de la diaspora* (Ed. Cerf, Paris, 2022, în colaborare cu Pr. Dr. Constantin Pogor) și *In Singing Dialogue with God: Rediscovering the Masters of Orthodox Liturgical Chant of the Last Two Centuries* (Ed. Cerf, Paris, 2024, în colaborare cu Emanuel Dobre).

Ciprian Costin APINTILIESEI

STRUCTURA ONTOLOGIC-COMUNIONALĂ A PERSOANEI

O analiză a surselor teologice și filosofice
ale părintelui Dumitru Stăniloae

Colecția *Teologia azi* îmbogățește peisajul teologic românesc prin volume ce oferă cititorilor roadele recente ale cercetării academice din spațiul românesc și internațional, contribuind la aprofundarea unor teme creștine de actualitate, atât pentru mediul eclesial și universitar, cât și pentru publicul larg. Colecția include volume de autor, volume colective, dar și traduceri ale unor lucrări de teologie publicate la edituri prestigioase din Occident, a căror apariție în limba română contribuie la dezvoltarea reflecției teologice din țara noastră.

Colecție coordonată de Ciprian Costin APINTILIESEI și Viorel COMAN

Ciprian Costin Apintilieseii, *La structure ontologique-communionnelle de la personne. Aux sources théologiques et philosophiques du père Dumitru Stăniloae*

© Peeters 2020

Traducerea prezentei lucrări a fost realizată de autor
și publicată cu acordul Editurii Peeters

© Editura *BASILICA* 2024

Este interzisă reproducerea integrală sau parțială a prezentei lucrări,
fără acordul scris al Editurii *BASILICA*
ISBN 978-606-29-0553-8

editurabasilica.ro
editura@patriarhia.ro

Consilier patriarhal: Pr. Mihai HAU

Redactor-coordonator: Alin LUPU

Redactor: Ioan MERA

Layout: Daniela Gabriela PASCU

Concept grafic copertă colecție: Andreea-Cătălina FLOREA

Ilustrație copertă: *Crearea lui Adam*
(mozaic din Capela Palatină a Palatului Regal din Palermo, Italia)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

APINTILIESEI, CIPRIAN COSTIN

**Structura ontologic-comunală a persoanei: o analiză a surselor
teologice și filosofice ale părintelui Dumitru Stăniloae/Ciprian Costin Apintilieseii. -**

București: Basilica, 2024

Conține bibliografie

Index

ISBN 978-606-29-0553-8

CUPRINS

PREFAȚĂ.....	11
MULȚUMIRI.....	15
INTRODUCERE GENERALĂ.....	17
1. Definirea problematicii	18
2. Planul și limitele studiului.....	23
3. Stadiul cercetării.....	24
4. Scurtă prezentare biografică a părintelui Stăniloae	25
4.1. <i>Repere generale</i>	26
4.2. <i>Părintele Stăniloae și mitropolitul Nicolae Bălan (1929-1946)</i>	28
5. Precizări terminologice	31
5.1. <i>Ce este „spiritul”?</i>	31
5.2. <i>Ce este „eul”?</i>	33
5.3. <i>Ce este „subiectul”?</i>	35
5.4. <i>Ce este „ipostasul”?</i>	38
5.5. <i>Ce este „ființa” sau „natura”?</i>	39

PARTEA I

Părintele Dumitru Stăniloae

Structura ontologic-comunională a persoanei / 43

I. POLUL ONTOLOGIC AL PERSOANEI.....	45
1. Persoana, formă de existență concretă	
a unei naturi spirituale	46
1.1. <i>„Ipostasul”: etapa unei filiații bulgakoviene</i>	46
1.1.a. <i>„Eul” la părintele Bulgakov</i>	47
1.1.b. <i>Receptarea „eului” bulgakovian de către părintele Stăniloae</i>	48
1.1.c. <i>Relația dintre ipostas și natura umană</i>	51
1.2. <i>„Ipostasul”: respingerea teoriei bulgakoviene</i> și revenirea la Părinți	54
1.2.a. <i>Respingerea tezei bulgakoviene</i>	55

1.2.b. <i>Relația ipostasului cu natura</i>	58
1.2.c. <i>Observații</i>	62
1.3. Persoana, modul de existență reală a unei naturi spirituale	64
1.3.a. <i>Apariția factorului „persoană” în conștiința umanității</i>	64
1.3.b. <i>Venirea la existență a ipostasului uman</i>	67
1.3.c. <i>Rolul Ipostasului Logosului în aducerea la existență a ipostasului uman</i>	69
1.3.d. <i>Sufletul ca lucrare a lui Dumnezeu și temelie a persoanei</i>	73
1.3.e. <i>Definirea ipostasului sau a persoanei</i>	76
2. Natura, conținut al persoanei	80
2.1. Relația dintre har și natura umană	80
2.1.a. <i>Sufletul omenesc și harul divin formează o singură unitate de viață</i>	82
2.1.b. <i>Relația dintre natura umană și harul divin după căderea în păcat</i>	86
2.2. Natura umană ca sursă unitară a energiilor create	91
2.2.a. <i>Natura divină și energiile ei necreate</i>	91
2.2.b. <i>Natura umană și energiile ei create</i>	95
2.3. Consubstanțialitatea umană	101
3. Concluzii	107
II. POLUL COMUNIONAL AL PERSOANEI	114
1. Ideea de „comuniune” în anii 1930 și 1940	116
1.1. <i>În politică și în viața socială</i>	117
1.2. <i>În filosofie</i>	121
1.3. <i>În teologie</i>	125
2. Persoana – libertate și conștiință	132
2.1. Conștiința – cunoașterea de sine prin Celălalt/celălalt și prin lume	134
2.1.a. <i>Eul și cunoașterea de sine</i>	138
2.1.b. <i>Ființele conștiente</i>	139
2.1.c. <i>Lucrurile și ființele inconștiente</i>	142
2.2. Libertatea – tendință spre binele, care este comuniunea cu Celălalt/celălalt	146
2.2.a. <i>Libertatea, reflectare a chipului divin în om</i>	146
2.2.b. <i>Resortul ontologic al libertății</i>	149
2.2.c. <i>Libertatea reală și libertatea aservită</i>	153
2.3. Observații	157

3. Persoana – cuvânt ipostatic creat	159
3.1. <i>Ce este cuvântul?</i>	160
3.1.a. <i>Cuvântul ca unitate de sens și putere</i>	161
3.1.b. <i>Funcția cuvântului</i>	162
3.1.c. <i>Unitatea dintre cuvânt și faptă</i>	165
3.2. Persoana – „cuvânt ipostatic” după chipul Cuvântului divin	167
3.2.a. <i>Persoana ca răspuns continuu la chemarea divină</i>	168
3.2.b. <i>Cuvântul persoanei către Dumnezeu ca fundament al cuvântului ei către semenii</i>	170
3.2.c. <i>Persoana ca jumătate de cuvânt în căutarea celeilalte jumătăți</i>	172
4. Persoana ca iubire	176
4.1. Iubirea divină ca sursă a iubirii umane	178
4.1.a. <i>Sfânta Treime, comuniunea iubirii depline</i>	179
4.1.b. <i>Iubirea persoanelor umane, rază a iubirii divine</i>	181
4.2. Ontic și iubire sau „ontologie a iubirii”	185
5. Concluzie	190

PARTEA a II-a

Sursele teologice / 193

I. TEOLOGIA CONTEMPORANĂ	195
1. Introducere	195
2. Părintele Serghei Bulgakov – abordarea sofiologică a persoanei	199
2.1. Repere biografice și controversa sofiologică	202
2.2. Apariția temei persoanei în sânul sofiologiei	210
2.2.a. <i>Contextul în care a apărut problematica persoanei</i>	210
2.2.b. <i>Ce este Sofia?</i>	212
2.3. „Spiritul întrupat”: ontologia spiritului	216
2.3.a. <i>„Spiritul uman” (ὑπόστασις, persona)</i>	217
2.3.b. <i>Natura umană: suflet și trup (ὁσία)</i>	226
2.4. „Spiritul personal”: personeitatea spiritului	228
2.4.a. <i>Conștiința personală</i>	229
2.4.b. <i>Libertatea personală</i>	233
2.5. „Eul sobornic”: relaționalitatea spiritului	236
2.5.a. <i>Structura sobornică a eului</i>	237
2.5.b. <i>Iubirea personală</i>	241
2.6. Ecouri la părintele Stăniloae	244

3. Boris Vișeslavțev – abordarea dialectică a persoanei.....	251
3.1. Introducere.....	251
3.1.a. <i>De ce Vișeslavțev?</i>	252
3.1.b. <i>Cine este Vișeslavțev?</i>	253
3.1.c. <i>Ce corpus de scrieri?</i>	255
3.1.d. <i>Care este paradigma de gândire a lui Vișeslavțev?</i>	256
3.2. Inima, centru apofatic al personeității	259
3.2.a. <i>Inima, sediu al conștiinței și al supraconștiinței</i>	260
3.2.b. <i>Inima, sursă a iubirii personale</i>	264
3.2.c. <i>Inima, sursă a libertății</i>	267
3.3. Personitatea antinomică, expresie a chipului divin în om.....	269
3.4. Ecouri la părintele Stăniloae.....	274
4. Excursus: Vladimir Lossky (1903-1958).....	279
4.1. Persoana este apofatică	282
4.2. Persoana este chipul divin în om	284
4.3. Persoana ca libertate versus natura ca necesitate	285
4.4. Persoană versus individ.....	287
5. Emil Brunner – abordarea relațională a persoanei.....	289
5.1. Introducere.....	291
5.1.a. <i>De ce Brunner?</i>	291
5.1.b. <i>Cine este Brunner?</i>	296
5.1.c. <i>Corpusul de texte brunneriene</i>	298
5.2. Constituirea persoanei ca răspuns	
la Cuvântul dumnezeiesc.....	300
5.2.a. <i>Cuvântul divin ca Tu personal</i>	302
5.2.b. <i>Responsabilitatea ca esență a persoanei umane</i>	306
5.2.c. <i>Libertatea responsabilă ca taină a persoanei umane</i>	309
5.3. Aspectul dual al lui imago Dei.....	312
5.4. Persoana ca existență în comuniune de iubire	323
5.5. Ecouri la părintele Stăniloae.....	328
II. TEOLOGIA PATRISTICĂ.....	336
1. Sf. Grigorie Palama, abordarea energetică a persoanei.....	339
1.1. Introducere.....	339
1.1.a. <i>De ce Sf. Grigorie Palama?</i>	339
1.1.b. <i>Cine este Sf. Grigorie Palama?</i>	348
1.1.c. <i>Care scrieri palamite?</i>	350

1.2. <i>Structura ființă-energii</i>	351
1.3. <i>Structura persoană-energii</i>	357
1.4. <i>Personalism sau existențialism la Sf. Grigorie Palama?</i>	362
1.5. <i>Ecouri la părintele Stăniloae</i>	367
2. Sf. Maxim Mărturisitorul, abordarea ontologică a persoanei	373
2.1. <i>Introducere</i>	373
2.1.a. <i>De ce Sf. Maxim Mărturisitorul?</i>	374
2.1.b. <i>Cine este Sf. Maxim Mărturisitorul?</i>	378
2.1.c. <i>Care scrieri ale Sfântului Maxim?</i>	381
2.2. <i>Λόγος φύσεως și τρόπος ύπάρξεως</i>	382
2.3. <i>Ființa sau firea umană</i>	388
2.4. <i>Ipostasul sau persoana umană</i>	392
2.5. <i>Voința naturală și voința gnomică</i>	397
2.6. <i>Ecouri la părintele Stăniloae</i>	401
2.6.a. <i>Abordarea optimistă a naturii umane</i>	401
2.6.b. <i>Ipostasul ca mod de existență a naturii</i>	404
2.6.c. <i>Libertatea inerentă naturii</i>	405

PARTEA a III-a

Sursele filosofice / 407

I. INTRODUCERE	409
II. NICOLAE BERDIAEV, ABORDAREA EXISTENȚIALISTĂ A PERSOANEI	412
1. <i>Introducere</i>	412
1.1. <i>De ce Berdiaev?</i>	413
1.2. <i>Care corpus de scrieri berdiaeviene?</i>	417
1.3. <i>Cine este N. Berdiaev (1874-1948)?</i>	420
2. <i>Persoana ca „spirit liber”</i>	425
2.1. <i>Spiritul și natura</i>	426
2.2. <i>Subiectul și obiectul</i>	433
2.3. <i>Libertatea și ființa</i>	436
2.4. <i>Persoana și individul</i>	442
3. <i>Comuniunea ca unitate de iubire</i>	445
3.1. <i>Iubirea personalistă</i>	446
3.2. <i>Comuniunea, leagănul persoanei</i>	449
4. <i>Ecouri la părintele Stăniloae</i>	453

III. FERDINAND EBNER,	
ABORDAREA DIALOGICĂ A PERSOANEI	465
1. Introducere	465
1.1. <i>De ce Ebner?</i>	467
1.2. <i>Cine este Ebner?</i>	472
2. Constituția tu-ală a eu-lui omenesc	473
2.1. <i>Relația eu-tu</i>	474
2.2. <i>Istoria biblică a relației eu-tu</i>	479
3. Cuvântul și iubirea, factorii constitutivi ai relației eu-tu	485
3.1. <i>Cuvântul, „vehiculul obiectiv” al relației eu-tu</i>	486
3.2. <i>Iubirea, „vehiculul subiectiv” al relației eu-tu</i>	490
4. Ecouri la părintele Stăniloae	493
CONCLUZII GENERALE	501
BIBLIOGRAFIE	511

PREFAȚĂ

Am acceptat cu bucurie invitația de a prefața volumul *Structura ontologic-comunională a persoanei. Sursele teologice și filosofice ale părintelui Dumitru Stăniloae*, semnată de Ciprian Costin Apintilieseii. Aceasta este versiunea îmbogățită a tezei lui de doctorat, susținută public în ziua de 7 noiembrie 2018 la Facultatea de Teologie Catolică a Universității din Strasbourg, a cărei calitate excepțională a fost confirmată în mai multe rânduri: mai întâi de juriul de susținere, apoi de Comisia Colegiului Doctoral al Universității din Strasbourg, care i-a acordat în anul 2019 *Prix de la Société des amis des universités de l'Académie de Strasbourg*, apoi de Editura Peeters din Belgia, care a publicat versiunea în limba franceză, și, în sfârșit, de către Academia Română, care a distins acest volum cu *Premiul „Dumitru Stăniloae”* în anul 2022.

Această lucrare este remarcabilă din mai multe puncte de vedere. În primul rând, ea se distinge prin alegerea subiectului. Adeseori, teologii se interesează în cercetările lor de opera părintelui Dumitru Stăniloae, cel mai eminent reprezentant al teologiei românești și una dintre cele mai importante personalități ale teologiei creștine din secolul al XX-lea. Dar demersul domnului Apintilieseii se distinge de alte demersuri similare printr-o abordare originală: el analizează etapele pe care părintele Stăniloae le-a parcurs în edificarea gândirii lui asupra unei teme centrale a teologiei lui, și anume conceptul de „persoană”. Cititorii părintelui Stăniloae știu cât de des este folosit cuvântul „persoană” (și derivatele lui) și cât de important este locul pe care el îl atribuie „tainei persoanei” în scrierile lui. Definirea și înțelegerea persoanei constituie, de altfel, una dintre problemele de mare importanță pentru societățile noastre actuale, într-un moment în care statutul persoanei umane este discutat și chiar pus sub semnul întrebării de către anumite discipline din

domeniul științelor umane și sociale. Prin urmare, punctul de plecare al acestei cărți este pe deplin justificat.

Autorul ne prezintă o lucrare în trei părți. În prima parte a lucrării, el ne expune înțelegerea părintelui Stăniloae despre persoană. Pentru părintele, persoana comportă două dimensiuni: una ontologică și cealaltă relațională – pe care domnul Apintiliesei o numește „comunională”. „Polul ontologic al persoanei”, așa cum este intitulat primul capitol al cărții, abordează teza teologică și filosofică potrivit căreia fundamentul oricărei existențe personale este o natură sau o ființă comună. În baza teologiei patristice (în special a Sf. Maxim Mărturisitorul, dar și a Părinților Capadocieni și a Sf. Ioan Damaschin), părintele Stăniloae plasează natura umană în centrul discursului lui despre persoana umană. Orice existență personală poartă în natura ei, încă de la început, capacități înnăscute de relaționare: libertate, iubire, conștiință și cuvânt. Acestea vor trece de la starea lor potențială la actualizarea lor prin acte succesive de manifestare în exteriorul persoanei: potrivit părintelui, orice existență personală se definește și se înțelege prin comuniunea cu alte persoane. Vorbim așadar despre cea de-a doua dimensiune care ne ajută să înțelegem noțiunea de „persoană”, și anume „polul ei comunional”. Vorbim mai degrabă despre „comuniune” decât despre „relație”, deoarece aceasta din urmă poate fi direcționată în mod greșit, pentru a transforma participanții la relație în obiecte de care o persoană se folosește pentru a-și satisface setea de împlinire emoțională, spirituală etc.

Părintele Stăniloae insistă asupra echilibrului dintre natură și ipostas. Aceasta este o abordare foarte importantă, deoarece astăzi persoana este adeseori definită doar prin prisma interacțiunilor ei sau a relațiilor ei, „devenirea” persoanei reprezentând singurul motiv al existenței acesteia. Apare astfel riscul de a suprima datele ontologice ce definesc identitatea pe care Dumnezeu a atribuit-o fiecăreia dintre făpturile Lui.

În celelalte două părți ale volumului de față, autorul explică modul în care părintele Stăniloae a ajuns la această înțelegere a persoanei umane. Sursele lui patristice sunt cu siguranță Sf. Maxim Mărturisitorul și Sf. Grigorie Palama, iar aceste influențe au fost deja consemnate

și analizate și de alți cercetători. Ceea ce era mai puțin cunoscut, iar domnul Apintiliesei aduce în prim-planul lucrării lui, rezidă în lecturile, dezbaterile și reacțiile teologului român la scrierile teologilor Serghei Bulgakov, Boris Vîșeslavțev și Emil Brunner, precum și ale filosofilor Nicolae Berdiaev și Ferdinand Ebner. Fiecare dintre acești autori pare să fi jucat un rol semnificativ în formarea viziunii părintelui Dumitru Stăniloae despre persoană, fie prin împrumutarea anumitor noțiuni și teze de la acești gânditori, fie prin corectivele pe care el le aduce abordărilor lor.

Toată această explorare, în baza unei bibliografii bogate, a diferiților autori și a textelor proprii ale părintelui Stăniloae este realizată cu minuțiozitate de domnul Apintiliesei. De asemenea, sunt de apreciat claritatea discursului lui și coerența argumentelor lui. Aici identificăm cel de al doilea punct forte al lucrării de față: metodologia folosită și cercetarea scrupuloasă a surselor. Primele scrieri ale părintelui Stăniloae, adică cele din perioada 1929-1947, sunt analizate în detaliu și sunt evidențiate referințele directe și indirecte pe care părintele le face la autorii timpului lui. Această metodă de lucru îi permite autorului să surprindă evoluția pe care teologul român a parcurs-o în anii de început ai activității lui teologice. De asemenea, ea oferă posibilitatea domnului Apintiliesei să reperi eventualele influențe și să explice anumite reformulări și ezitări din scrierile lui. Rezultatul acestui demers, pe deplin asumat de către autor, constă într-o analiză obiectivă și pertinentă, foarte utilă pentru oricine dorește să cerceteze opera marelui teolog român.

Evident, când vorbim de „influențe” și „surse” nu trebuie să ne gândim la o tentativă a părintelui de a-i imita pe unii autori români sau străini sau la o lipsă de originalitate din partea lui, ca și cum i-ar fi copiat pe acești autori. Sub acest aspect, domnul Apintiliesei are meritul de a fi știut să explice, detaliat, care este adevărata semnificație a acestor influențe sau referințe. Dacă părintele se lasă influențat de acești autori, el trece totuși toate lecturile lui prin filtrul formării lui teologice, al vieții lui active de preot, de om al Bisericii și de om al rugăciunii. El i-a studiat și asimilat pe acești autori, dar a și corectat aserțiunile lor de fiecare dată când ele se situau în dezacord cu învățăturile Părinților. Este clar că toate dezbaterile și concepțiile pe care părintele le expune

în lucrările lui sunt tratate în așa fel încât ele să exprime cel mai bine adevărul revelat al teologiei creștine. Acest lucru dovedește atașamentul lui de neclintit față de ortodoxia Părinților Bisericii, pe care el nu a încetat niciodată să-i citească, să-i interpreteze și să-i pună în lumină în opera lui.

Menționăm un ultim aspect legat de acest volum, și anume impactul lui viitor asupra cercetării teologiei părintelui Stăniloae. Volumul de față ne ajută să îl situăm pe teologul român în lumea epocii lui și în diferitele contexte în care el a scris teologie. Domnul Apintiliesei subliniază caracterul profund patristic și în același timp contemporan și dinamic al teologiei părintelui, evidențiind preocuparea lui constantă de a menține un echilibru între o teologie „deschisă către lume”, mereu interpelată de gândirea timpului lui, și o teologie „fidelă ei înseși”, adică resorturilor ei fundamentale. Considerăm că abordarea propusă în acest volum va fi de interes pentru teologii ortodocși care doresc să dea mărturie despre comoara tradiției lor eclesiale. Acest volum reprezintă un omagiu adus memoriei „arhitectului teologiei românești”, care a știut totodată să se deschidă spre filosofia contemporană lui, dar și spre teologia occidentală. Părintele Stăniloae a avut curajul de a interoga autorii cei mai diverși, din cele mai variate medii, a știut să-i cerceteze și să se delimiteze de pozițiile lor atunci când ele se îndepărtau de Adevăr, a înțeles mizele dezbaterilor teologice din vremea lui și a reușit să se adreseze lumii din epoca lui într-un limbaj propriu acestei epoci.

† VARLAAM PLOIEȘTEANUL
Episcop-vicar patriarhal

MULȚUMIRI

Lucrarea de față reprezintă rodul cercetării mele ca doctorand al Facultății de Teologie Catolică a Universității din Strasbourg, susținută public la 7 noiembrie 2018. După publicarea ei, în limba franceză, la Editura Peeters (Leuven, Belgia), la sfârșitul anului 2023 am început traducerea ei în limba română, considerând că o posibilă publicare a acestei lucrări în țară ar fi de un real folos pentru publicul român.

Mulțumesc în primul rând familiei mele, în special dragilor mei părinți Costică și Elena, care m-au sprijinit și însoțit constant pe drumul formării mele teologice.

Cu smerită recunoștință, mulțumesc Preafericitului Părinte Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, pentru binecuvântarea de a traduce și publica acest volum sub egida Editurii *BASILICA* a Patriarhiei Române.

De asemenea, mulțumesc călduros Preasfințitului Părinte Varlaam Ploieșteanul, Episcop-vicar patriarhal, pentru că a acceptat să prefațeze acest volum.

Profunda mea recunoștință se îndreaptă și către profesorul Michel Deneken, președintele Universității din Strasbourg și coordonatorul tezei mele de doctorat, precum și către părintele Joseph Famerée, profesor emerit de teologie sistematică la Universitatea Catolică din Louvain și co-director al tezei mele doctorale, pentru primirea lor călduroasă și pentru sprijinul acordat în demersurile mele de cercetare teologică.

Mulțumesc și părintelui Vasile Iorgulescu de la Parohia ortodoxă română din Strasbourg pentru toată susținerea spirituală, morală și materială pe care mi-a acordat-o în timpul studiilor mele în Strasbourg.

INTRODUCERE GENERALĂ

În societatea actuală, multe domenii de cercetare se confruntă cu problematica *persoanei*. Psihologia, filosofia, dreptul, etica și bioetica sunt doar unele domenii în care conceptul de persoană este reexaminat, studiat, analizat și aprofundat. Considerată a fi „perla cea mai de preț a civilizației noastre”, pe care se întemeiază toate instituțiile democratice, demnitatea persoanei umane pare să fie supusă în prezent unui „curios proces de erodare”¹. În acest sens, stau mărturie dezbaterele privind experimentele pe om, eutanasia, clonarea, celulele stem embrionare, statutul persoanelor care suferă de demență etc. Revine astfel științelor umane, în special teologiei și filosofiei, sarcina de a face lumină asupra categoriei persoanei, a statutului ei, a demnității și a vocației ei.

În linii mari, putem identifica în prezent două tipuri de atitudine vizavi de conceptul de persoană. Pe de o parte, unii autori propun „renunțarea pur și simplu la această noțiune”, care se aplică și altor ființe raționale non-umane (Dumnezeu și îngerii), pentru a „căuta o altă trăsătură în om”², care să-i confere acestuia o demnitate specific umană. Pe de altă parte, unii autori pledează, dimpotrivă, „pentru o metafizică a persoanei”³ sau, chiar mai teologic, identifică adevăratul fundament al persoanei în actul întrupării Cuvântului dumnezeiesc⁴. Fără îndoială, cercetarea noastră se înscrie în cea de a doua abordare: ne propunem să identificăm elementele esențiale care determină

¹ François-Xavier PUTALLAZ, Bernard N. SCHUMACHER (eds), *L'humain et la personne*, Éd. Cerf, Paris, 2009, pp. 11-12.

² Christophe BOURIAU, *Qu'est-ce que l'humanisme*, în coll. *Chemins philosophiques*, Éd. Vrin, Paris, 2007, p. 23.

³ F.-X. PUTALLAZ, *Pour une métaphysique de la personne*, Éd. Cerf, Paris, 2009, p. 302.

⁴ Philippe CORMIER, *Généalogie de personne*, Éd. Ad Solem, Paris, 2015, p. 306.

înțelegerea conceptului de „persoană” la părintele Dumitru Stăniloae, apreciat de contemporanii săi ca fiind „cel mai mare teolog ortodox”⁵ din a doua jumătate a secolului al XX-lea.

1. Definirea problematicii

Pentru a aduce o contribuție la dezbateră din jurul conceptului de persoană, am ales să ne aplecăm asupra operei părintelui Stăniloae, consacrat ca „teolog al persoanei”⁶. În volumul *Persoană și comuniune*, publicat în 1993 ca un omagiu adus memoriei teologului român, editorul consideră că „cheia întregii (lui) viziuni teologice” rezidă în persoană și comuniune⁷. Opinia lui converge, de altfel, cu propria mărturie a părintelui Stăniloae, exprimată într-un interviu din anii 1990: „Am accentuat foarte mult – spunea el – ideea de persoană, care a fost pusă ca premisă la Calcedon, împotriva nestorianismului și împotriva monofizitismului. Atunci s-a făcut o deosebire între *persoană* și *fire*, dar nu s-a dezvoltat ideea de persoană... Eu am accentuat ideea de persoană, dar legată de comuniune”⁸. Părintele Stăniloae se bucură în Ortodoxie de un statut comparabil cu cel al lui Barth în protestantism și al lui Rahner în catolicism⁹. Totuși, spre deosebire de Barth și Rahner, care exprimă anumite rezerve față de conceptul de persoană, mai ales în aplicarea lui

⁵ Olivier CLÉMENT, „Le père Dumitru Stăniloae et le génie de l’Orthodoxie roumaine”, în Ioan I. ICĂ jr, Pr. Mircea PĂCURARIU (eds), *Persoană și comuniune. Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vârstei de 90 de ani*, Ed. Arhiepiscopiei Ortodoxe din Sibiu, Sibiu, 1993, p. 82.

⁶ Pr. Constantin GALERIU, „În comuniune sacră cu părintele Stăniloae”, în Pr. Ioanichie BĂLAN (ed.), *Omagiu memoriei Părintelui Dumitru Stăniloae*, Ed. Mitropoliei Moldovei și Bucovinei, Iași, 1994, p. 125.

⁷ I.I. ICĂ jr, „De ce «Persoană și comuniune»? Cuvânt prevenitor la un «Festschrift» întârziat”, în I.I. ICĂ jr, M. PĂCURARIU (eds), *Persoană și comuniune. Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vârstei de 90 de ani*, p. 27.

⁸ Sorin DUMITRESCU (ed.), *7 dimineți cu Părintele Stăniloae*, Ed. Anastasia, București, 2002, pp. 22, 185.

⁹ †KALLISTOS WARE, „Experiența lui Dumnezeu în «Teologia Dogmatică» a Părintelui Dumitru Stăniloae”, în I.I. ICĂ jr, M. PĂCURARIU (eds), *Persoană și comuniune. Prinos de cinstire Părintelui Profesor Academician Dumitru Stăniloae la împlinirea vârstei de 90 de ani*, p. 118.

la triadologie¹⁰, părintele Stăniloae manifestă un „simț acut” al importanței persoanei¹¹, ceea ce explică cvasi-omniprezența acestui termen în scrierile lui. Preluăm mai jos un pasaj foarte sugestiv din dialogul părintelui cu arhimandritul Ioanichie Bălan din 1993, cu puțin timp înainte de trecerea lui la cele veșnice:

[Pr. I. Bălan]: „După șaiszeci de ani de studii teologice, de dascăl universitar de teologie, de autor al unor scrieri dogmatice aprofundate și traduceri filocalice, vă rugăm să faceți un bilanț duhovnicesc al teologiei pe care ați slujit-o, ați trăit-o și ați predat-o atâtor mii de studenți și preoți teologi”.

[Pr. D. Stăniloae]: „E greu să fac un bilanț duhovnicesc al teologiei pe care am slujit-o vreme de peste șaiszeci de ani, a ideilor principale pe care le-am pus în relief în scrierile mele. Dacă totuși aș vrea să arăt ceea ce am socotit că trebuie să accentuez în mod deosebit în preocupările mele, socotesc că aceasta a fost valoarea dată de Dumnezeu persoanei fiecărui om și fericirii ei veșnice... *Persoana și comuniunea* sunt cei doi termeni în care am căutat să dezvolt ceea ce socotesc că reprezintă, în adâncimea ei, Teologia Ortodoxă. Aceste două valori se află într-o reciprocă dependență și prețuirea uneia echivalează cu prețuirea celeilalte”¹².

Potrivit teologului român, Ortodoxia se distinge, în esență, printr-un „personalism comunitar”¹³, care îi este subiacent: nici comuniune fără persoană, cum sugerează comunismul, nici persoană fără comuniune, cum propun societățile individualiste, ci *persoană în comuniune*. Într-adevăr, pentru a înțelege mai bine nuanțele

¹⁰ Xavier MORALES, *Dieu en personnes*, Éd. Cerf, Paris, 2015, pp. 12-16.

¹¹ Andrew LOUTH, „Review Essay: The Orthodox Dogmatic Theology of Dumitru Stăniloae”, în: *Modern Theology*, XIII (1997), 2, p. 261; traducerea românească a acestui articol redă expresia „a keen sense” prin „un sentiment acut” [cf. Andrew LOUTH, „Dumitru Stăniloae și teologia neo-patristică”, în Teodor BACONSKY, Bogdan TĂTARU-CAZABAN (coord.), *Dumitru Stăniloae sau Paradoxul teologiei*, Ed. Anastasia, București, 2003, p. 141].

¹² Pr. I. BĂLAN (ed.), *Omagiu memoriei Părintelui Dumitru Stăniloae*, pp. 11-12. A se vedea și Pr. Dumitru STĂNILOAE, „Sfântul Grigorie de Nazianz sau ce înseamnă a fi teolog”, în T. BACONSKY, B. TĂTARU-CAZABAN (coord.), *Dumitru Stăniloae sau Paradoxul teologiei*, p. 24: „În cărțile mele, am meditat îndelung la taina persoanei [...]. Nici odată nu poate fi definită, totdeauna are ceva de spus, cred că în veci are ceva de spus!”.

¹³ S. DUMITRESCU (ed.), *7 dimineți cu Părintele Stăniloae*, pp. 161-162.